

P. K. Sabirova¹, Zh. K. Bisembyeva¹, A. R. Tazhidenova¹, A. Zh. Zhunusova²

¹Atyrau State University. H. Dosmukhamedova, Kazakhstan,

²Eurasian National University named after L. N. Gumilev, Astana, Kazakhstan.

E-mail: associirovan@gmail.com

COMPETITIVENESS OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS

Abstract. The article is devoted to the development of small and medium business of Kazakhstan in modern conditions. It examines the state of development of small and medium-sized businesses in Kazakhstan, noted the main obstacles to business development in Kazakhstan. Based on data from the World Bank, the Statistics Agency of the Republic of Kazakhstan and EU statistical data, the problems of development and competitiveness of Kazakhstani SMEs have been identified and analyzed. The results showed such major problems that impede business in Kazakhstan as corruption, high tax rates, availability of financial resources, shadow sector, licensing and licensing procedures, as well as unskilled labor.

Key words: strategy, business, small and medium business, Republic of Kazakhstan, innovation, business entities.

УДК 334.012.6(574)

P. K. Сабилова¹, Ж. К. Бисембиева¹, А. Р. Тажиденова¹, А. Ж. Жунусова²

¹Атырауский государственный университет им. Х. Досмухамедова, Казахстан,

²Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева, Астана, Казахстан

ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІ

Аннотация. Мақала Қазақстанның шағын және орта бизнесінің қазіргі жағдайында дамуына арналған. Қазақстанда шағын және орта бизнестің даму жағдайын қарастырады, Қазақстанда бизнесті дамытудың негізгі кедергілерін атап өтті. Дүниежүзілік банктің, ҚР статистика жөніндегі агенттігінің және ЕО статистикалық деректерінің деректері бойынша қазақстандық ШОБ дамыту және бәсекеге қабілеттілігі мәселелері анықталды және талданды. Алынған нәтижелер Қазақстандағы бизнеске сыбайлас жемқорлық, жоғары салық ставкалары, қаржы ресурстарының қолжетімділігі, көлеңкелі сектор, лицензиялау және рұқсат беру процедуралары, сондай-ақ біліктілігі төмен жұмыс күші сияқты маңызды проблемаларды көрсетті.

Түйін сөздер: стратегиялар, бизнес, шағын және орта бизнес, Қазақстан Республикасы, инновациялар, кәсіпкерлік субъектілері.

Кіріспе. Стратегия бизнес жүргізушілердің мақсатына жету үшін арналған әрекеттердің біріктірілген үлгісі. Стратегия – қойылған мақсаттарға жетуді қамтамасыз ететін басқарушылық шешімдердің өзара байланысты кешені түріндегі әрекеттер бейнесі.

Стратегияның мазмұны болып әрекеттердің негізгі бағыттарын анықтау үшін қолданылатын шешімдерді қабылдау жиынтығы болып табылады.

Бір немесе басқа мақсатқа түрлі әдістермен жетуге болады. Мысалы, пайданы шығындарды төмендету жолымен көбейтеді. Бірақ оны фирманың өндіретін өнімін тұтыну үшін оның пайдалалығын арттыру жолымен де жетуге болады.

Стратегия түрлері мен оны жүзеге асыру стратегиялық басқарудың негізгі мазмұнын білдіреді. Әдебиеттерді шолу барысында стратегияны түсінудің екі қарама-қайшы бағыттарының бар екендігін анықтадық [1]:

Бірінші бағыт бойынша, нақты мақсатқа жетудің ұзақ мерзімді жоспары, қандай да бір мақсатты қойып, ұзақ мерзімді жоспар жасау. Бұндай бағыт барлық туындайтын өзгерістер алдын ала айтылған, үрдістер ортасында үстемдік сипатта болады, бақылау мен басқаруға жатады.

Екінші жағдайда ұзақ мерзімді сапалық анықталған бағыттар оның бағытына, өндірістік ішілік қатынастар жүйесі, қоршаған ортадағы кәсіпорынның алатын орны т.б. байланысты. Осындай түсінікте соңында қойылған мақсатқа жететін стратегияны әрекеттің таңдалынған бағыты ретінде қарастырады.

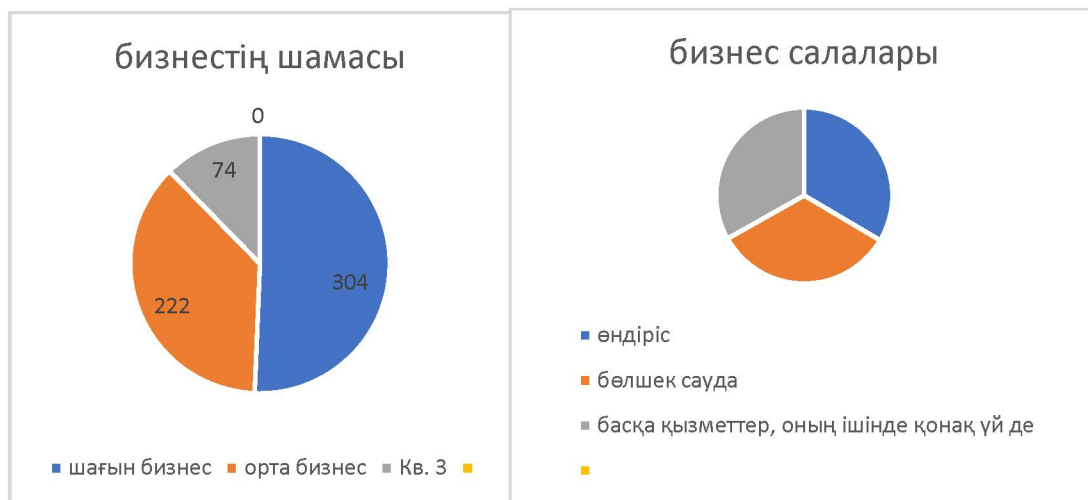
Бизнестің іскерлік өмірінде стратегия деп ортақ тұжырымдаманы айтуға болады, яғни ұйымның мақсатқа қалай жетуі, оның алдында тұрған мәселелер, шектеулі ресурстарды тиімді қолдану жолдары шешілетін тұжырымдама. Бұндай тұжырымдамаға бірқатар элементтер кіреді. Ең алдымен, мақсаттар жүйесі, оған ұйым миссиясы, жалпы ұйымдастырушылық мақсаттар мен арнайы мақсаттар кіреді. Екінші элемент-қойылған мақсатқа жетудегі саясат немесе нақты ережелер жиынтығы [2].

Талқылау қорытындысы. Әдетте стратегия ұзақ мерзімге жасалады, түрлі жобалар, бағдарламалар, практикалық әрекеттермен нақтыланады, және оларды орындау үрдістерінде жүзеге асырылады. Еңбек шығындарының және адамдар уақытының көп жұмсалуды қабылданған стратегияның жиі өзгертілуіне және түзетілуіне мүмкіндік бермейді. Сондықтан ол жалпы мағынада қалыптасады. Бұл алдын ала стратегия болып табылады.

Инновациялық экономикаға өтуде кәсіпкерлік және бизнес мемлекеттік саясаттың жалпы стратегиясында шешуші құралы ретінде көрінеді. Кәсіпкерліктің инновациялық қызметі барлық дамыған елдерде мемлекет тарапынан әрдайым қолдау тауып, белсенді тұрғыда ынталандырылады. Инновациялық даму үшін сәйкесінше жағдайлар жасалмайынша кәсіпкер өзбетінше инновациялық үрдістерді жүзеге асыру өте қиын [3].

Қазақстанда кәсіпкерліктің инновациялық тұрғыдан дамуында бірқатар мәселелер бар.

Бизнестің дамуына кедергі келтіретін жағдайларды анықтау мақсатында Бүкіләлемдік Банк Қазақстанның 600 бизнес субъектілеріне сұрау жүргізген. Оның ішінде көбісі шағын жән орта бизнес субъектілері, олардың саны 524 болды (1-сурет).

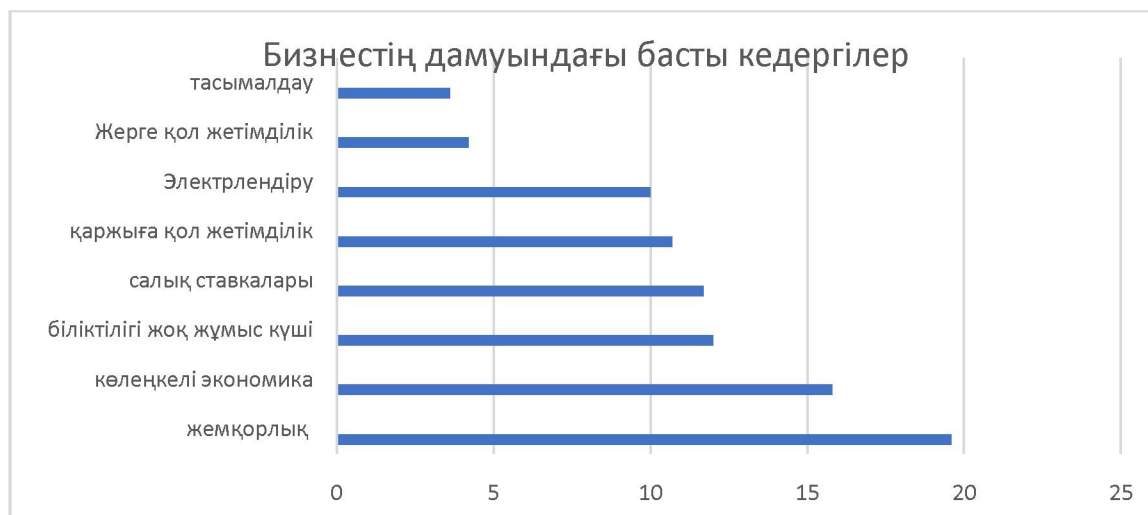

1-сурет – Сұрастырылған бизнес субъектілерінің құрылымы

Ескерту: мәлімет алынды [4].

Бүкіләлемдік Банк берген зерттеулер нәтижесі Қазақстанның бизнесін дамытудағы кедергілерді көрсететін 2-суретте төменде көрсетілген.

Қазақстандық бизнес компанияларын сұрастырудың нәтижесінде бизнесті дамытудағы басты кедергі – жемқорлықтың болуын атап көрсетті. Сұрастырылған 600 компанияның 19,6 % осы жайтты айтты, соның ішінде 23,8% шағын бизнес, 17,3%-орта бизнес субъектілері көрсеткен. Сонымен қатар, мемлекеттік органдарға өз бизнесін әрі қарай жылжыту үшін пара беру қажет-

2-сурет – Қазақстандағы бизнесті дамытудағы басты кедергілер

Ескерту: мәліметтер алынды [4].

тілігін шағын бизнес кәсіпорындары – 22, %, орта компаниялар – 17,2% айтқан. Келесі жағдай-лицензия және рұқсат алу үшін де мемлекеттік органдарға пара беруді шағын бизнес компаниялары –35,7 %, орта –36 % атаған.

Екінші бір үлкен кедергі – бұл көлеңкелі экономика секторының болуы. Тіркелмей жұмыс жасап жатырған өндірушілермен бәсекеге түсетін компаниялар саны шағын және орта бизнес компаниялары бірдей болып, 35 %-ды құрады.

Келесі үлкен кедергі біліктілігі жоқ мамандардың тапшылығы. Содан кейінгі орында салық ставкаларының жоғарылығын айтады, сұрастырғандардың 11,7 %-ы салық ставкасы бизнесті дамытудағы басты проблема деп айтты. Оның ішінде шағын бизнес компанияларының 10%-, орта бизнес компанияларының 17 % атап көрсетті. Қазақстанда кейбір шағын және орта бизнес субъектілері арнай салық тәртібін қолданады, ол кәсіпорыннан салық салудың объектісінен 3 % шамасында төлеуді қарастырады, бұл жағдайда салық салу объектісі тоқсандық берілген табысқа қатысты. Ортақ салық режимін қолданушы кәсіпорындар 20 пайыздық корпоративтік табыс салығын төлейді, жылдық жиынтық табысқа шегерімдер мен түзетулерді ескере отырып қолданылады. Консалтинг компания КРМГ есептеріне сәйкес, орташа ғаламдық КТС 25,38%. Азияда КТС орташа ставкасы 25,73%, ЕЕ – 23,22%, ал дамыған елдерде, мысалы, АҚШ пен Англияда КТС 40% және 28% сәйкесінше.

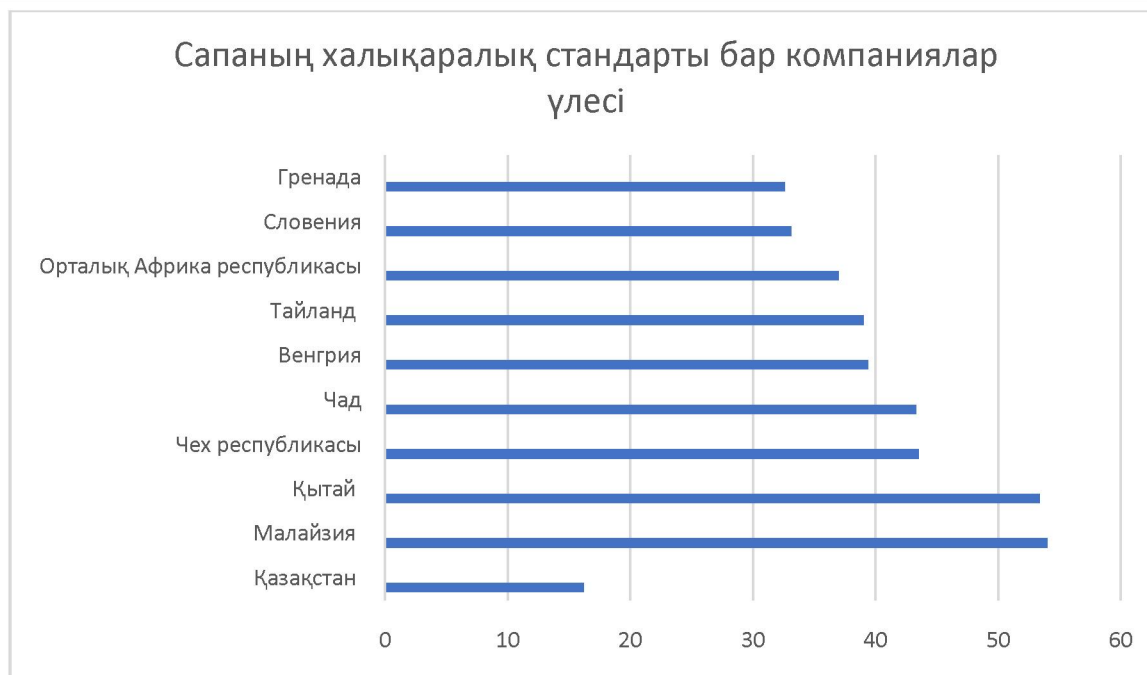
Қазақстанда ҚҚС ставкасы 12%, ал Азияда ол орташа алғанда 11,8%. Еуропалық Одақ елдерінде 19,52 % болса, орташа ғаламдық ставка 15,39% болған. Осы тұрғыдан қарағанда бұл өте үлкен ставка емес.

Кедергілердің бестігін қаржылық ресурстарға қолжетімділіктің қиындығын айтқан (10,7 %). Шағын бизнес үлесіне 9,2%, орта бизнес үлесіне – 8,9 % келді. Қазақстанда кепілсіз қарыз алу орташа ставкасы жоғары. Пайыздық ставка диапазоны –16 пайыздан 22 пайызға дейін барады [92].

Қазіргі кезде мемлекет ШОБ субъектілеріне субсидияланған қарыз береді, егер бизнес кәсіпорыны кепілдікті алынған қарыз сомасының 36 %-н берсе, ол екінші деңгейлі банктен 7% қарыз алуды қарастырған. Алайда бұндай қарызды алу өте қиын, біріншіден банктен мақұлдау алу керек, сосын оның өтініші қалалық әкімшілікте қаралады. Бұл жағдай кейде жемқорлыққа әкеледі, себебі соңғы шешімді қалалық әкімшілік шығарады.

Қаншылықты қазақстандық бизнес компаниялары бәсекеге қабілетті деген сұрақ туындайды.

Төмендегі 3-суретте сапаның халықаралық стандартын иеленген компаниялар үлесі берілген. Басқа елдермен салыстырғанда Қазақстанда халықаралық сапа стандартын алған кәсіпорындар саны аз, небәрі 16,2 %.

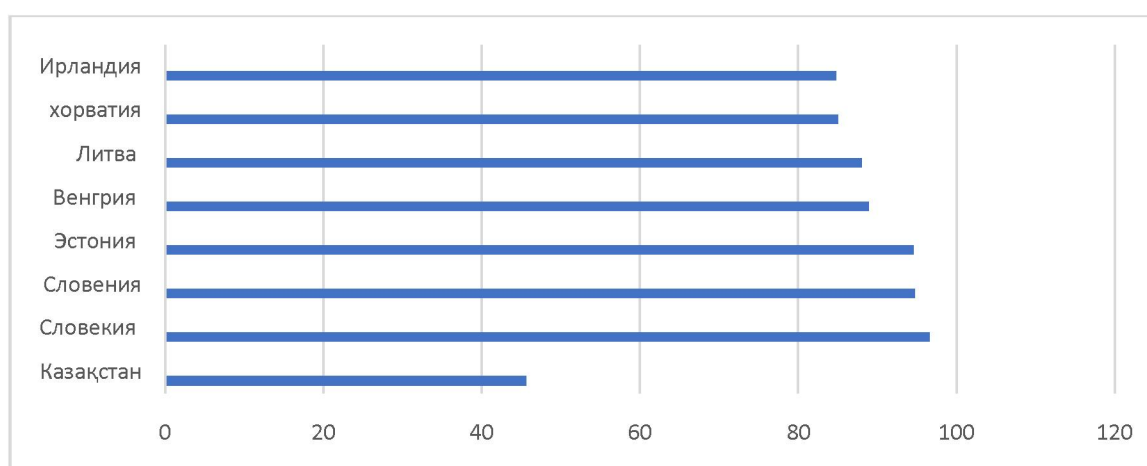
3-сурет – Сапаның халықаралық стандартын алған компаниялар құрылымы

Ескерту: дерек көзі [4].

Қытай және Малайзиямен салыстырғанда үш есе төмен. Шағын және орта бизнес субъектілерінің 10,4 және 16,5 % сәйкесінше сапаның халықаралық стандарты бар екендігін айтқан. Ал Қытайда 54 % және Малайзияда 53,4% екен.

Словения, Гренада деген елдердің өзінде жоғары, екі есе көп.

Бизнес субъектілерінің өсу стратегиясында инновациялық тұрғыдан бағалау үшін веб-сайт қолданатын компаниялар санын анықтау керек болды (4-сурет). Талдау көрсеткендей, веб сайты бар компаниялар үлесі 26,5 пайыз болған, соңғы кезде ол 45,6 пайызға дейін өсіп, позитивтік көріністе болды. Бірақ шетелдік тәжірибемен салыстырғанда әлі де жеткіліксіз. Айталық шығыс Еуропа мен Орталық Азия елдерінде орташа алғанда 55,3 пайыз [4].

4-сурет – Елдер бойынша веб сайты бар компаниялар үлесі

Ескерту: дерек көзі [4].

Алынған нәтижелерді қорытындылайтын болсақ, сұрастырылған респонденттердің көпшілігі Қазақстанда бизнесті жүгізудегі басты кедергілер деп мыналарды атап көрсетті: жемқорлық, салықтардың жоғары ставкасы, қаржы құралдарының қол жетімділігі, көлеңкелі экономика, лицензиялау пен рұқсат беру процедурасы, біліктілігі төмен жұмыс күші.

Сондай-ақ қазақстандық шағын және орта бизнестің инновациялық жағдайы мен бәсекеге қабілеттілігін бағалау, төмен пайыз көрсеткен компаниялардың ең әлсіз жақтары төмендегідей:

- сапаның халықаралық сертификатын алу санының аздығы;
- интернет технологияны қолданушылар санының аздығы;
- жаңа өнімді енгізу деңгейінің төмендігі;
- ғылыми-зерттеу жұмыстарына инвестициялаудың төмендігі.

Осы айтылғандар қазақстандық бизнес стратегиясын жүзеге асыруда үлкен кедергілер келтіруде.

Табысты бизнес жүргізу үшін Қазақстанның шағын және орта бизнесін дамытуда сәтті бизнес үлгілерді құрастыру керек. Ол үлгілер төмендегі құрауыштардан тұруы қажет:

- нақты тұжырымдалған миссияны құрастыратын өзекті стратегия;
- саралау үшін негіз, өнім немесе нарық фокусы;
- стратегиялық ресурстар (өзекті құзіреттіліктер және стратегиялық активтер) және серіктестік байланыс (тасымалдаушылар, серіктестер және басқа да байланыстар);
- тұтынушылар интерфейсі (мақсатты тұтынушылар, қанағаттанушылық әдістері және жетекші қызметтермен қамтамасыз ету, құн құрылымы) [5].

ӘДЕБИЕТ

[1] Ansoff Matrix-Strategy skills, derived from <http://www.free-management-ebooks.com/dldebk-pdf/fime-ansoff-matrix.pdf>.

[2] Чайникова Л., Чайников В. Конкурентоспособность предприятия. – Тамбов: Изд. ТГТУ, 2007. – 192 с.

[3] Асенова А.Е., Тулепбекова А.А. Социально-экономическое развитие государств Евразии // Проблемы современной экономики. 2013. № 4(48). – <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=4824>

[4] World Bank, Enterprise surveys, from <http://www.enterprisesurveys.org>

[5] KPMG, Corporate tax rates table, from <http://www.kpmg.com/global/en/services/tax/tax-tools-and-resources/pages/corporate-tax-rates-table.aspx>

[6] Мамырбаев А.Н. Стратегии повышения конкурентоспособности малого и среднего бизнеса: Дис. ... доктора философии (PhD). – Алматы, 2014.

REFERENCES

[1] Ansoff Matrix-Strategy skills, derived from <http://www.free-management-ebooks.com/dldebk-pdf/fime-ansoff-matrix.pdf>.

[2] Chajnikova L., Chajnikov V. Konkurentosposobnost' predpriyatija. Tambov: Izd. TGTU, 2007. 192 p.

[3] Asenova A.E., Tulepbekova A.A. Social'no-jekonomicheskoe razvitie gosudarstv Evrazii // Problemy sovremennoj jekonomiki, 2013, N 4 (48), <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=4824>

[4] World Bank, Enterprise surveys, from <http://www.enterprisesurveys.org>

[5] KPMG, Corporate tax rates table, from <http://www.kpmg.com/global/en/services/tax/tax-tools-and-resources/pages/corporate-tax-rates-table.aspx>

[6] Mamyrbayev A.N. Strategii povysheniya konkurentosposobnosti malogo i srednego biznesa: Dis. ... doktora filosofii (PhD). Almaty, 2014.

Р. К. Сабирова¹, Ж. К. Бисембиева¹, А. Р. Тажиденова¹, А. Ж. Жунусова²

¹Атырауский государственный университет им. Х. Досмухамедова, Казахстан,

²Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева, Астана, Казахстан

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА

Аннотация. Статья посвящена развитию малого и среднего бизнеса Казахстана в современных условиях. В ней рассматривается состояние развития малого и среднего бизнеса Казахстана, отмечены основные преграды развития бизнеса в Казахстане. На основе данных Всемирного Банка, Агентства по статистике РК и статистических данных Евросоюза выявлены и проанализированы проблемы развития и конкурентоспособности казахстанских компаний МСБ. Полученные результаты показали таких основных проблем, препятствующих ведению бизнеса в Казахстане, как коррупция, высокие ставки налогов, доступность финансовых средств, теневой сектор, лицензирование и разрешительные процедуры, а также неквалифицированная рабочая сила.

Ключевые слова: стратегия, бизнес, малый и средний бизнес, Республика Казахстан, инновация, субъекты бизнеса.

Авторлар туралы мәліметтер:

Рысты Куандиковна Сабирова – э.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Х. Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университетінің кафедра меңгерушісі, Атырау, Қазақстан

Жанаргуль Корганышевна Бисембиева – экономика және бизнес магистрі, Х. Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университетінің аға оқытушысы,

Атырау, Қазақстан

Айнур Рамазановна Тажиденова – менеджмент магистрі, Х. Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университетінің аға оқытушысы, Атырау, Қазақстан

Айгуль Жазитовна Жунусова – магистр, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің аға оқытушысы, Астана, Қазақстан